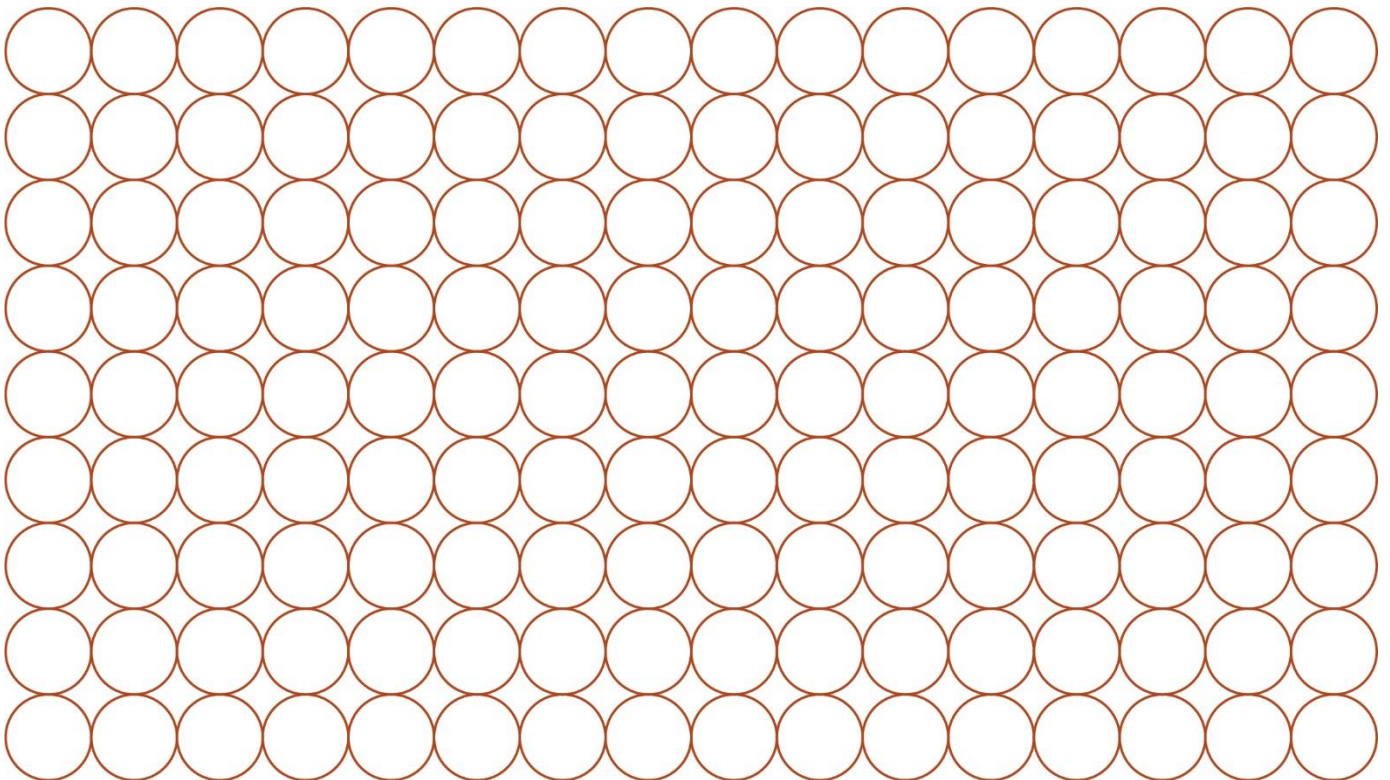

Kommentarmaterial till kursplanen i bild

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-464-4

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Om skolämnet bild	5
Kursplanens långsiktiga mål	10
Innehållet i ämnet bild	11
Bildframställning.....	12
Tekniker, verktyg och material	14
Bildanalys.....	16
Betygskriterierna i ämnet bild.....	20

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet bild

Skolämnet bild är viktigt för att eleverna ska kunna orientera sig och delta i en värld där människor dagligen möter en mängd visuella budskap och synintryck. Att kunna förhålla sig till visuella budskap i omgivningen blir möjligt genom kunskap i bildanalys och om hur bilder kommunicerar budskap. Bildämnet är också betydelsefullt för elevernas personliga utveckling och identitetsskapande och kan bidra med kunskaper inför deras kommande yrkesliv. Den personliga utvecklingen främjas av att eleverna får möjlighet att arbeta med bildframställning och själva träna sig i att kommunicera med bilder. För en framtida yrkesverksamhet inom bildområdet är det grundläggande med kunskaper om och i olika tekniker, verktyg och material.

Framväxten av global visuell kultur som påverkar livsstil, yrkesval och identitet har fört in en vidgad syn på vad som är en bild. I undervisningen i bild ska eleverna ges möjlighet att utforska och bearbeta influenser från den visuella kulturen.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Visuell kultur

Genom undervisningen i bild ska eleverna få *erfarenheter av visuell kultur i form av film, fotografi, design, konst, arkitektur och miljöer*. Begreppet visuell kultur tar avstamp i det traditionella begreppet bild, men vidgar det till att inrymma allt fler olika former av visuella uttryck. Avsikten är att uttrycka en bred syn på vad som ryms inom skolämnet bild. I den övriga kursplanen används emellertid, av praktiska skäl och för att ansluta sig till etablerat språkbruk, genomgående ordet bild. Det ska då förstås som en övergripande beteckning för allt det som ryms inom begreppet visuell kultur utöver traditionella bilder.

Visuell kultur betecknar hela samhällets utbud av bilder, texter och ljud. Den visuella kulturen är synlig i en mängd sammanhang som människor möter, till exempel på internet, i samhället, i hemmiljön och i barn- och ungdomskulturen. Barn- och ungdomskulturen innefattar i sin tur alltifrån populärkultur till mode, graffiti och leksaksindustri. Genom att kursplanen lyfter fram miljöer inkluderas även natur- och stadslandskap i begreppet.

Visuell kultur är inte bara intressant att upptäcka och studera, den får också en allt större betydelse för elevernas möjligheter att förstå sin omvärld, kunna kommunicera och fatta beslut. Vardagslivets bildflöde har också ett stort inflytande på unga människors sätt att tänka och skapa mening i tillvaron. Genom att utveckla kunskaper i att tolka och analysera visuella uttryck kan eleverna bli medvetna om kulturer och trender som påverkar dem i olika val- och beslutssituationer.

I den visuella kulturen kopplas seendet i allt högre utsträckning till specifik kunskap, så kallad visuell kompetens. Att utveckla visuell kompetens handlar bland annat om att tillägna sig ett förhållningssätt till visuella uttryck genom att iaktta, registrera, kritiskt granska och dokumentera dem, liksom att själv kunna bidra till den visuella kulturen.

Framställa och presentera bilder

Ett syfte med undervisningen i bild är att eleverna ska ges möjlighet att utveckla *kunskaper om hur man framställer och presenterar egna bilder med olika metoder, material och uttrycksformer*. Genom att knyta samman skrivningarna om hur man *framställer* respektive *presenterar* bilder vill kursplanen understryka

att bild är ett kommunikativt ämne. Det handlar om att kunna processa idéer till färdiga bilder som sedan ska kommuniceras till en betraktare. Att kunna presentera en bild är en betydelsefull del i bildskapandet. En bild kommunicerar olika saker beroende på i vilket sammanhang och på vilket sätt den presenteras. En medvetenhet om detta bidrar med ytterligare en dimension till förmågan att skapa bilder i syfte att uttrycka sig och berätta något.

Med begreppet *metod* avses i kursplanen i första hand de arbetsprocesser som används vid olika bildframställningar. Att metoden är ändamålsenlig och att den tillämpas i en logisk ordning är många gånger en förutsättning för att resultatet ska bli det avsedda. Med *material* avses det som används vid bildframställning. Det kan röra sig om papper, gips, dator, fotopapper med flera, det vill säga material som används i bildskapande. Att utveckla kunskaper om, och färdigheter i, bildens uttrycksformer är centralt för ämnet. Det kan till exempel handla om olika uttrycksformer inom fotografi, som dokumentärt fotografi eller konstnärligt fotografi, och inom måleri om skillnaden mellan en expressiv uttrycksform och en mer stiliserad, illustrativ uttrycksform.

Utveckla idéer, överväga lösningar och framställa

Kursplanen beskriver i den andra delen av syftestexten, som har kopplingar till det tredje långsiktiga målet, att eleverna ska ges förutsättningar att *utveckla idéer samt överväga olika lösningar och tillvägagångssätt i det bildskapande arbetet*. Att *utveckla idéer* syftar på själva utvecklings- och idéarbetet oavsett var idéerna kommer ifrån. Eleverna kan få egna idéer, bland annat genom att iakttä fenomen, bilder och företeelser i omgivningen. Idéutvecklingen kan också ta avstamp i en given uppgift där ett problem, ett behov, ett material eller en teknik kan vara utgångspunkt.

Att *överväga olika lösningar och tillvägagångssätt* avser de val och prioriteringar som eleverna gör utifrån sina kunskaper och erfarenheter före och under arbetet. Det kan till exempel handla om val av material, teknik, verktyg, form, färg och bildelement.

Det är nödvändigt att undervisningen även har fokus på idéutveckling, överväganden och medvetna val innan bildframställningen inleds och under processens gång för att balansera ett annars alltför stort fokus på elevernas görande. Att eleverna får instruktioner kan vara nödvändigt i början, medan fokus på elevernas olika överväganden kan fördjupas allteftersom. Det beror på att återkoppling om på vilket sätt de ska genomföra ett arbete ger dem erfarenheter av tekniker, verktyg, material och ”ett rätt sätt”, medan återkoppling på överväganden utvecklar deras förståelse för olika alternativ och deras följder.

Undersökande och problemlösande arbetssätt

Kursplanen anger vidare att undervisningen ska uppmuntra eleverna *att ta egna initiativ och att arbeta på ett undersökande och problemlösande sätt*. Det är ett

arbetsätt som är användbart när man undersöker ett tema eller ett ämnesområde med hjälp av bilder. Det kan till exempel innebära att undersöka teman som rädsla och identitet, eller ämnesområden som byggnader eller dataspelsmiljöer.

Att arbeta undersökande, med fokus på problemlösning, innebär att utforska frågeställningar utan givna lösningar. Det arbets sättet ger eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att utveckla idéer samt välja och motivera tillvägagångssätt utifrån syftet med bildarbete. Det kan bidra till att stimulera nyfikenhet, kreativitet, uthållighet och förmåga att ta egna initiativ. I ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta använder och utgår man i hög grad från sin egen erfarenhet. Ett undersökande och problemlösande sätt att arbeta kan också uppmuntra till att experimentera, reflektera samt pröva och ompröva idéer.

Bildbudskap

Eftersom vi människor dagligen möter en mängd synintryck, varav bilder utgör en väsentlig del, krävs kunskaper om vad bilderna handlar om, hur de är framställda, vem som skapat dem och i vilket syfte de är gjorda. I kursplanen framhålls vikten av att se till vad bilder berättar, det vill säga se till bildbudskapet, genom att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar *förståelse för hur bildbudskap utformas i olika medier*. De ska också ges möjlighet att *diskutera och kritiskt granska olika bildbudskap*. Det här är skrivningar som ger uttryck för centrala medborgerliga kompetenser av vikt för demokratin, yttrandefriheten och den kulturella mångfalden.

I elevernas strävan efter en egen identitet kan bilder i medierna, på gott och ont, fungera som förebilder. Genom att studera olika mediebilder är det möjligt för dem att få syn på budskap som försöker påverka, locka och övertala dem på olika sätt. Det kan till exempel handla om budskap som syftar till att sälja, informera eller propagera för något. Att urskilja sådana bildbudskap och kritiskt kunna granska dem innefattar också att känna till olika slags genrer som kan användas för att förmedla budskap, till exempel reklamaffischer, bildkonst och film.

Genom att möta ett innehåll som handlar om hur bilder kan tolkas får eleverna bättre förutsättningar att själva kommunicera budskap i bild. Då har de en möjlighet att formulera frågor, reflektera över egna och andras erfarenheter samt kritiskt granska och pröva sina åsikter och ställningstaganden.

Bilder i olika kulturer, i nutid och historiskt

Ett annat syfte med undervisningen i bild är att den ska bidra till att *eleverna utvecklar kunskaper om bilder i olika kulturer, både i nutid och historiskt*. Eleverna får då större möjlighet att kunna göra jämförelser mellan olika bilder och på så sätt få insikt i samhällslivets komplexitet, utveckling och ständiga omvandling. Att möta olika bildkällor handlar också om att få ökad kunskap om den tilltagande kulturella mångfalden i samhället, mediernas snabba expansion

och populärkulturens starka influenser. Detta ställer krav på människors förmåga att förhålla sig till olika slags bilder.

I kursplanen anges att eleverna ska *ges möjlighet att använda sina kunskaper om olika typer av bilder i det egna bildskapandet*. Mötet med samtida och historiska bilder från olika kulturer ska inte ses som enbart analytiska och teoretiska inslag. Det ska också förstås som en utgångspunkt för eget bildskapande. Tolkning och analys av en bild behöver alltså inte vara en renodlat teoretisk aktivitet. Att kunna urskilja hur material och tekniker har använts i andra bilder och hur bilderna är komponerade berikar också det egna bildskapandet.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet bild är:

- *förmåga att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap,*
- *förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material,*
- *förmåga att utveckla idéer samt välja och motivera tillvägagångssätt utifrån syftet med bildarbetet, och*
- *förmåga att analysera samtida och historiska bilders innehåll, uttryck och funktioner.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 4–6 att eleverna ska möta *framställning av berättande och informativa bilder, till exempel serier och illustrationer till text*.

Det innebär att framställning av berättande och informativa bilder är ett obligatoriskt innehåll under årskurserna 4–6. Men likaväl som att framställa serier och illustrationer till text kan eleverna framställa karikatyrbilder och informationsskyltar, eller några helt andra slags berättande och informativa bilder i digitala och andra medier.

Innehållet i ämnet bild

Det centrala innehållet i bild har i kursplanen delats in i tre kunskapsområden: ”Bildframställning”, ”Tekniker, verktyg och material” och ”Bildanalys”. En avsikt med den här indelningen är att skriva fram innehållet i bildämnet, både praktiskt och teoretiskt. Dessa två perspektiv ska dock inte uppfattas som att de ska hanteras separat från varandra i själva undervisningen. Kursplanen strävar efter att möjliggöra en förening av teori och praktik för att därigenom utveckla mer sammansatta färdigheter i bildkommunikation. Det är i det praktiskt undersökande arbetet, i samspel med bildtolkning och genom bildsamtal, som idéer och tankar utvecklas och fördjupas.

Att eleven i bildskapande arbete får använda alla sinnen, arbeta med olika verktyg och material, undersöka begrepp och anta bildspråkliga utmaningar kan hjälpa till att skapa mening och sammanhang. Till exempel kan den förståelse som utvecklas vid studier av de bildgenrer som nämns under området ”Bildanalys” med fördel användas när man arbetar inom områdena ”Bildframställning” och ”Tekniker, verktyg och material”.

Texten som följer nedan kommenterar det centrala innehållet med utgångspunkt i de tre kunskapsområdena.

Bildframställning

Det här kunskapsområdets namn har valts eftersom bildframställning är ett samlingsbegrepp. Det kan användas för alla typer av processer där bilder framställs. Ibland innebär det att berätta någonting i bild, i andra fall kan det handla om att gestalta på ett mer abstrakt sätt. Arbetet med bildframställning innebär i hög utsträckning att undersöka och pröva sig fram. Kunskapsområdet knyter därigenom an till kursplanens syfte att uppmuntra eleverna till att arbeta undersökande och på ett problemlösande sätt.

I kursplanens syfte står det att eleverna ska ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man *framställer och presenterar egna bilder med olika metoder, material och uttrycksformer*. Kunskaper om och erfarenheter av att framställa bilder utgör grunden för all bildundervisning och är därför ett huvudspår i det centrala innehållet. Det syns tydligt i kunskapsområdet ”Bildframställning”. Bilder kan framställas såväl med som utan digitala tekniker och verktyg i alla årskurser.

Framställning

I årskurserna 1–3 ska eleverna möta ett innehåll som handlar om *framställning av berättande bilder*. Berättande bilder kan till exempel vara sagobilder och illustrationer till berättelser. Att arbeta med berättande bilder omkring ett ämne, ett fenomen eller ett skeende kan bidra till fördjupade kunskaper om det som berättas och skapa förståelse hos eleverna för olika förlopp och sammanhang. Samtidigt ger det eleverna möjligheter att utveckla sitt bildskapande.

I årskurserna 4–6 möter eleverna, utöver framställning av berättande bilder, även ett innehåll som handlar om framställning av *informativa bilder*. Informativa bilder kan till exempel vara läroboksbilder, kartor, instruktionsbilder eller stiliserade bilder som fungerar utan kompletterande text. Det handlar om att bekanta sig med delvis mer komplexa bilder som har en annan funktion än att enbart berätta. I årskurserna 7–9 vidgas perspektivet till att handla om *framställning av berättande, informativa och samhällsorienterande bilder om frågor som är angelägna för eleverna*. Nu förväntas eleverna kunna kommunicera genom bilder för att ta ställning i olika sammanhang. De ska även kunna formulera egna frågor med hjälp av bilder.

Metoder och tekniker

Metoder och tekniker är en del av berättandet och gestaltandet. Ett pennstreck på ett papper eller ett streck på en digital skärm förmedlar till exempel olika uttryck beroende på om det är hårt eller mjukt, darrigt eller rakt.

Listan över tekniker som är möjliga att använda i bildundervisningen kan göras lång. Kursplanen anger *teckning, måleri, modellering och konstruktion* som

centralt innehåll i årskurserna 1–3 och *teckning, måleri, tryck och tredimensionellt arbete* i årskurserna 4–6. Genomgående för många metoder och tekniker är att de kan förekomma i alla årskurser. Progressionen ligger framför allt i att de äldre eleverna använder metoder och tekniker på ett allt mer avancerat sätt. I årskurserna 7–9 ska eleverna möta *två- och tredimensionellt bildarbete samt kombinationer av bild, ljud, objekt och text i eget bildskapande*. Nu vidgas innehållet till att omfatta mer komplexa kombinationer av metoder och tekniker. Detta avspeglar kursplanens breda syn på visuell kultur. Till exempel kan rörlig bild, dataspel och installationer rymmas inom detta innehåll.

Återanvändning av bilder

Att återanvända bilder i det egna bildskapandet är ytterligare ett sätt att vidga bildframställningen. Det sker genom att man tar tillvara redan framställda bilder, material och föremål och använder dem i nya sammanhang. Återanvändning är ett kreativt sätt att förhålla sig till existerande ting i sin omgivning – även mer okonventionella sådana.

I årskurserna 1–3 anger kursplanen att eleverna ska möta *återanvändning av bilder, till exempel i kollage* och i årskurserna 4–6 *återanvändning och bearbetning av bilder, till exempel i kollage och bildmontage*. Progressionen ligger i att eleverna arbetar med allt fler material och föremål för återanvändning upp genom årskurserna. I årskurs 7–9 kan detta ingå i *kombinationer av bild, ljud, objekt och text i eget bildskapande*.

Digital framställning

Den visuella kulturen består i stor utsträckning av olika former av digitala uttryck. Det motiverar att eleverna i alla årskurser, från de yngsta till de äldsta, ska möta digitala tekniker och verktyg i skolan. I lågstadiet ska eleverna möta *fotografering och överföring av bilder med hjälp av digitala verktyg*. I mellanstadiet utökas elevernas verktygslåda genom innehållet *fotografi, film och annat digitalt bildskapande samt redigering av fotografi och rörlig bild*. För de högsta årskurserna är motsvarande innehåll *digitalt skapande och digital bearbetning av fotografier, rörlig bild och andra typer av bilder*. Fotografering kan i de yngsta åren till exempel ske med en lärplatta eller en smart telefon, för att i de senare årskurserna ske med mer avancerade digitala tekniker och verktyg. På så sätt anger kursplanen att eleverna i de senare årskurserna ska få en ökad förståelse för att den fotografiska bilden är en tolkning av verkligheten och att den kan manipuleras och retuscheras.

Digitala tekniker och verktyg kan alltså användas för att efterbehandla bilder av olika slag för att skapa nya uttryck. De lämpar sig också mycket väl för flera inslag i det centrala innehållet, såsom återanvändning av bilder i kollage och bildmontage eller vid kombinationer av bild, ljudobjekt och text i eget bildskapande. I bildarbetet kan analoga och digitala tekniker med fördel samverka.

Presentationer

I årskurserna 7–9 ska eleverna göra *presentationer av eget bildskapande från idé och process till slutgiltigt resultat*. Presentationen utgör ett viktigt led i arbetet med bildframställning. Hur man väljer att presentera en bild påverkar dess uttryck och styr hur den kommer att tolkas. Detta innehåll glöms ibland bort i arbetet med bildframställning eftersom det kan finnas en tendens att betrakta bilden i sig själv som nog. Genom att lyfta fram detta innehåll anger kursplanen att eleverna inte enbart ska möta ett innehåll som handlar om bildframställning, utan även få förståelse för hur bilden samspelar med en publik och med sin omgivning. Det finns mängder av sätt att presentera bilder på, till exempel genom digitala presentationsformer eller i form av en utställning.

Det här innehållet möter många elever naturligtvis även i tidigare årskurser, men kursplanen introducerar det i årskurserna 7–9 för att understryka att eleverna nu ska övas i att presentera bilder på ett mer medvetet sätt.

Rättigheter och skyldigheter

I takt med att den visuella kulturen får allt större genomslag får människor också större tillgång till bilder. För att kunna använda egna och andras bilder på ett etiskt sätt är det nödvändigt med kunskaper om vad man får och inte får göra med bilder. Kursplanen anger därför att eleverna i årskurserna 1–3 ska möta innehållet *etiska frågor som kan uppstå vid framställning och användning av bilder i olika sammanhang*. I årskurserna 4–6 utökas innehållet till *rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid användning av bilder i olika sammanhang*. I årskurserna 7–9 har motsvarande innehållspunkt formuleringen *rättigheter och skyldigheter samt etiska frågeställningar vid användning och spridning av bilder*. Dessutom utökas innehållet i årskurserna 7–9 med *eventuella konflikter mellan yttrandefrihet och integritet vid användning och spridning av bilder*.

Med ny teknik har det tillkommit allt fler och enklare vägar för att såväl producera som sprida bilder. Det medför också ett behov av att problematisera situationer där olika viljor och intressen kan ställas mot varandra. Olika etiska frågor kan med fördel analyseras både på samhällsnivå och på individnivå, genom att exempelvis samtala kring personlig integritet i relation till sociala medier. Det kan även handla om att förtydliga vår lagstiftning för eleverna, som att vissa bilder är personuppgifter i lagens mening.

Tekniker, verktyg och material

Det här kunskapsområdet lyfter fram bildämnets tekniker, verktyg och material. Innehållet knyter an till det långsiktiga mål som handlar om att eleverna ska utveckla sin förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material. Genom utforskande processarbete med tekniker, verktyg och material tränar eleven på att använda färg, bildelement och komposition för att skapa olika bilduttryck.

Bildelement

I det gestaltande arbetet undersöker eleven bland annat form, yta, linjer och bilders betydelsebärande element genom att omvandla och kombinera bildelement på olika sätt. På så sätt kan eleverna undersöka och skapa nya uttryck.

Element är alla delar som tillsammans bygger en bild. Det kan vara ytor, linjer, pixlar, färger, tecken och former. Bildelement har stor betydelse för det man vill berätta och gestalta när man framställer en bild. I arbetet med att bygga upp en bild kan bildelement hanteras på flera olika sätt, samtidigt eller var för sig. Bildelement behöver inte nödvändigtvis föreställa något men deras stil och utformning kan ändå vara viktiga, till exempel hur prickar, streck och färg har applicerats. Färgtoner är likaså betydelsebärande på olika sätt. Enstaka bildtecken som föreställer saker men saknar sammanhang kan också sättas ihop på olika sätt beroende på vad man vill gestalta eller berätta. Bildtecken kan också få en helt ny innebörd om de kastas om och sätts ihop i en ny kombination. När man arbetar med bildframställning kan valet av bildelement vara helt avgörande för slutresultatet.

I årskurserna 1–3 anger kursplanen att eleverna ska möta *olika element som bygger upp form, yta samt för- och bakgrund i en bild*. Det handlar om centrala element när man till exempel bygger upp enkla, tvådimensionella bilder. I årskurserna 4–6 utökas innehållet till *olika element som bygger upp och skapar rumslighet i två- och tredimensionella bilder* och i årskurserna 7–9 vidgas innehållet ytterligare till *former, färger och bildkompositioner samt deras betydelsebärande egenskaper och hur dessa kan användas i bildskapande arbete*. Progressionen ligger i att eleverna möter allt fler komplexa bildelement upp genom årskurserna och utvecklar en större medvetenhet när de väljer mellan dessa, beroende på vad de vill berätta och gestalta. Uttrycket *betydelsebärande egenskaper* är centralt. Det betonar vikten av att fokusera på bildbudskap och vad former, färger och bildkompositioner kommunicerar.

Genom att möta detta innehåll utvecklar eleverna en större förståelse för hur bilder är konstruerade. Därigenom får de också en grund för att kunna utnyttja färgers och formers egenskaper till att åstadkomma specifika uttryck i sitt eget skapande.

Verktyg och material

Till bildämnets verktyg hör exempelvis olika pennor och penslar, saxar, tryckutrustning, datorer och olika programvaror. Bildämnets material omfattar i princip allt som går att använda till bildframställning. Olika verktyg och material förekommer ofta integrerade med varandra. Måleri kan till exempel bygga på ett skissarbete gjort i dator. Ett objekt kan förändras genom att man ger det en ny yta med bilder eller annat material. Till exempel kan ett arbete som framställts av hönsnät, papper och lim fotograferas i en speciell miljö och presenteras i ett digitalt program.

Kursplanen anger inte vilka specifika verktyg och material som eleverna ska möta i olika årskurser. Urvalet styrs av syftet med undervisningen och vilka kunskaper och förmågor som eleverna för tillfället ska utveckla. Den övergripande progressionen i innehållet ligger i att eleverna i de lägre årskurserna möter enklare tekniker och verktyg för bildframställning. I de lägre årskurserna lyfter kursplanen också fram enklare bilder som ligger nära elevernas verklighet och visuella kultur. I de högre årskurserna ska eleverna få möta allt mer avancerade tekniker och verktyg för bildframställning. Innehållet fokuserar där också på bilder som uttrycker mer komplexa frågeställningar.

I årskurserna 1–3 anger kursplanen innehållet *några verktyg och material för teckning, måleri, modellering och konstruktioner samt för fotografering och annat digitalt arbete med bilder*. I årskurserna 4–6 är motsvarande innehåll *verktyg och material för teckning, måleri, trycktekniker, tredimensionellt arbete, fotografering, arbete med rörlig bild och digital bildbehandling*. Den övergripande progressionen ligger i att de yngre eleverna ska möta enklare verktyg som används inom olika tekniker, för att successivt möta mer komplexa verktyg ju äldre de blir.

Kursplanen öppnar för att undervisningen introducerar en bredd av verktyg och material även i de tidigaste årskurserna. Progressionen går från att kunna arbeta utforskande till att medvetet kunna välja och använda specifika verktyg och material, eller kombinationer, utifrån vad man vill uttrycka. *Verktyg och material för två- och tredimensionellt bildarbete. Hur dessa verktyg och material kan användas för bestämda syften* är ett innehåll i årskurserna 7–9. Med bestämda syften menas att eleverna uppvisar en medvetenhet i sina val av material och verktyg i relation till vad de vill åstadkomma.

Bildanalys

I kunskapsområdet ”Bildanalys” konkretiseras syftets skrivningar om att eleverna ska få diskutera och kritiskt granska bilder och utveckla förståelse för hur bildbudskap utformas i olika medier. En viktig del i det här kunskapsområdet är också kunskaper om bilder i olika kulturer förr och nu.

Bildanalys medvetandegör och synliggör processen mellan den som har gjort bilden och den som ser bilden. Avsikten bakom bilden analyseras – på vilket sätt påverkar bilden betraktaren och vad i bilden påverkar? Vid tolkning och analys kan man utgå från såväl egna erfarenheter och kunskaper som olika perspektiv. Det kan till exempel handla om att bilda sig en egen uppfattning om ett verk och hur det knyter an till egna referensramar och erfarenheter. Det kan också handla om vad avsikten med en bild är, vem som är avsändare eller vilken plats bilden har i ett vidare samhällsperspektiv. Att urskilja bildbudskap går också ut på att iaktta hur relationen mellan uttryck och innehåll påverkar en bilds budskap. Genom att kritiskt granska de bilder som passerar i vardagen är det möjligt att blottlägga dolda budskap och kamouflerade värderingar som annars kanske skulle ha passerat obemärkt förbi.

Olika typer av bilder

I kunskapsområdet ”Bildanalys” beskrivs olika typer av bilder. Genom att eleverna tidigt får samtala om bilders utformning och funktioner läggs grunden för mer fördjupade och komplexa analyser i de högre årskurserna. I årskurserna 1–3 anger kursplanen att eleverna ska möta *samtida och historiska bilder och vad bilderna berättar*. Detta exemplifieras med *dokumentära bilder och konstbilder*. Dessa bilder kan utgöra studieobjekt under hela grundskoletiden och i årskurserna 4–6 blir *konst- och dokumentärbilder samt arkitektur från olika tider och kulturer* ett obligatoriskt innehåll.

I årskurserna 7–9 ska eleverna få undervisning om *samtida konst- och dokumentärbilder samt konst och arkitektur från olika tider och kulturer*. Eleverna på mellan- och högstadiet möter alltså samma former av visuella uttryck. Progressionen ligger i att kursplanen föreskriver allt fler varierade bilder från olika kulturer och tider. I årskurserna 7–9 visar ordvalet *samtida* på denna breddning.

Samtidigt som eleverna möter bilder från olika tider och kulturer ska de också ges möjlighet att utforska och bearbeta influenser från den visuella kulturen. Reklam och nyhetsbilder har stort inflytande över barns och ungas själv- och världsuppfattning och eleverna behöver möta dessa bilder redan från årskurs 4. Därför är *mediebilder, till exempel reklam- och nyhetsbilder* ett centralt innehåll i årskurserna 4–6. Här finns också en innehållspunkt som betonar vikten av att eleverna får utforska bilders budskap: *hur bilder påverkar och förmedlar budskap*.

Motsvarande innehåll för de äldsta eleverna är *mediebilders utformning och påverkan och hur dessa bilder kan tolkas och kritiskt granskas*. Med den formuleringen fördjupas tolkningen och analysen, även om det fortfarande kan vara samma bildgenrer som undersöks. Det handlar nu i stor utsträckning om att kunna kritiskt granska bilder ur olika perspektiv. Progressionen i det här innehållet innebär att eleverna i de lägre årskurserna urskiljer och avläser vad bilderna föreställer och berättar, medan eleverna i de högre årskurserna går allt djupare in på bildernas uttryck, innehåll och funktioner samt deras ofta komplexa och underliggande budskap. Det handlar alltså om att utveckla och allt mer tolka och analysera utifrån egna erfarenheter och förhållningssätt till den visuella kulturen.

Normer och värderingar

Visuell kultur påverkar hur vi uppfattar oss själva och andra, och därmed våra normer och värderingar. Bilder som konstruerar och gestaltar identitet, sexualitet, etnicitet och makt förekommer i en mängd sammanhang, till exempel i reklam, sociala medier, dataspel, filmer, nyheter och propaganda – och inte minst i bilder knutna till barns och ungdomars egna visuella kulturer. Bildanalysen blir därför betydelsefull för att medvetandegöra eleverna om normer och värderingar som utan reflektion riskerar att normaliseras och tas för givna. Att samtala om och

arbeta med hur föreställningar om normer och värden gestaltas i bild kan ge eleverna möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt och växa som individer. Det är viktigt även för elever i de yngre åldrarna.

I årskurserna 1–3 möter eleverna *bilder ur elevernas visuella kulturer som gestaltar normer och stereotyper*. I årskurserna 4–6 utvidgas detta till *bilder ur elevernas visuella kulturer som gestaltar identitet, grupptillhörighet och normer*. Eleverna i årskurserna 7–9 ska få undervisning om *bilder som behandlar identitet och maktrelationer, till exempel sexualitet, etnicitet och kön samt hur dessa bilder gestaltas och konstrueras*. Den kritiska granskningen utvecklar elevernas kompetens att betrakta och tolka bilder utifrån vad de säger till en själv, vad de betyder för hur man ser på sin omvärld och för den gemensamma samvaron.

Bildens ämnesspecifika begrepp

Eleverna behöver utveckla ett språk och lära sig specifika begrepp för att kunna analysera, samtala och skriva om bilder. I årskurserna 4–6 finns därför innehållet *ord och begrepp för att kunna samtala om bilders innehåll, uttryck och funktioner*. Med *innehåll* avses främst vad bilder visar fram genom olika konkreta element, till exempel linjer, ytor, föremål, tecken och symboler. Med *uttryck* avses främst hur bilden är gjord och hur detta påverkar vår tolkning av bildens innehåll och funktion. Två bilder av samma hus kan uppfattas olika beroende på om det exempelvis är en arkitektonisk ritning eller en målning. Med *funktioner* avses främst för vilka ändamål bilderna skapats och vilka betydelser de får i olika sammanhang.

I årskurserna 7–9 finns ett liknande innehåll men där ska eleverna utöver att samtala om bilder även kunna *läsa och skriva ... om bilders innehåll, uttryck och funktioner*. Här är innehållet dessutom kopplat till *egna erfarenheter och företeelser i elevernas visuella kulturer*. Att ha ett rikt språk för att kunna beskriva och sätta ord på vad man känt och tänkt i samband med en estetisk upplevelse är också betydelsefullt. Förutom att det kan bidra till att fördjupa de erfarenheter som bildämnet ger kan det också bidra till erfarenheternas meningsfullhet, både för den egna personliga utvecklingen och i samspel med andra. De ämnesspecifika begreppen berikar det allmänna ordförrådet och skapar också en större förståelse för ämnet.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen inom ramen för den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet, som skiljer sig åt mellan olika stadier, och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammantagen bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så sätt ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygsgränserna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygsgränsernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Betygsgränserna i ämnet bild

Betygsgränserna är indelade i fyra stycken:

- Det första stycket utgår från det första långsiktiga målet som handlar om bildkommunikation.
- Det andra stycket utgår från det andra långsiktiga målet som handlar om bildframställning.
- Det tredje stycket utgår från det tredje långsiktiga målet som handlar om idéutveckling och överväganden i bildarbetet.
- Det fjärde stycket utgår från det fjärde långsiktiga målet som handlar om bildanalys.

Förmåga att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap

Det första stycket av betygsgränserna (som återges nedan) avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att kommunicera med bilder för att uttrycka budskap.

Årskurs 6: *Eleven framställer olika typer av bilder med delvis genomarbetade/genomarbetade/väl genomarbetade uttrycksformer.*

Årskurs 9: *Eleven framställer olika typer av bilder med delvis genomarbetade/genomarbetade/väl genomarbetade uttrycksformer anpassade till syfte och sammanhang så att budskapet framgår.*

Formuleringarna riktar fokus mot olika aspekter av elevens arbete med att kommunicera bilders budskap. För att få ett brett bedömningsunderlag behöver läraren också identifiera vilka intentioner, avvägningar och val eleven gör i sitt gestaltande. Till exempel kan en framställning där eleven medvetet gestaltar med sikte mot en önskad funktion eller ett önskat uttryck premieras, jämfört med en framställning där eleven gör en slumpmässig, sparsam bearbetning utan anpassningar till tänkt uttryck. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till aspekter som rör både det slutliga resultatet och framställningen av det.

Skrivningen i årskurs 9 avser att fördjupa lärarens bedömningsfokus mot val och prioriteringar som eleven gör utifrån syfte och sammanhang med bildarbetet. Formuleringen rymmer också möjligheter för läraren att väga in hur eleven använder olika uttrycksformer för att uttrycka budskap.

Förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material

Det andra stycket i betygskriterierna riktar bedömningens fokus mot elevens förmåga att skapa bilder med olika tekniker, verktyg och material.

Årskurs 6: *I bildarbetet använder eleven olika tekniker, verktyg och material på ett i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande sätt.*

Årskurs 9: *I bildarbetet använder eleven olika tekniker, verktyg och material på ett i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande sätt och prövar/prövar och omprövar/prövar och omprövar systematiskt då hur dessa kan kombineras för att skapa olika uttryck.*

Den andra förmågan kommer till uttryck genom kvaliteten i elevens skapande, vilket syftar på själva genomförandet. Det kan handla om med vilken grad av ändamålsenlighet eleven kombinerar verktyg med metoder och material. Det kan också handla om olika aspekter hos det färdiga arbetet, elevens skicklighet vid användande av verktyg, bearbetning av material, och i vilken utsträckning eleven visar medvetenhet om materialvalens och metodvalens betydelse för bildens innehåll, uttryck och funktion. Bedömningen grundas på observationer och handledningssituationer under arbetets gång, inte enbart på det färdiga resultatet.

I senare årskurser anges att eleven undersöker med större systematik hur tekniker, verktyg och material kan kombineras för att skapa olika uttryck. Formuleringarna *prövar* och *omprövar* används för att ange med vilken kvalitet eleven prövar något, till exempel hur olika material och tekniker kan kombineras i skapandet. Att pröva och ompröva innebär ett reflekterande arbetssätt där eleven till exempel prövar olika materialkombinationer för att hitta det uttryck eller den funktion som önskas. På de lägre nivåerna sker provandet ostrukturerat och sökande. På den högsta nivån sker provandet på ett mer systematiserat sätt.

Förmåga att utveckla idéer samt välja och motivera tillvägagångssätt i bildarbetet utifrån syftet med arbetet

Det tredje stycket av betygskriterierna fokuserar på elevens arbetssätt vid idéutveckling och överväganden såväl innan framställningen startar som vid val av handlingsalternativ under arbetets gång.

Årskurs 6: *Utifrån syftet med bildarbetet och någon idé väljer eleven ett i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande tillvägagångssätt.*

Årskurs 9: *Eleven utvecklar i viss/relativt stor/stor utsträckning idéer med utgångspunkt i inspirationskällor och andra uppslag. Utifrån syftet med bildarbetet och någon idé väljer eleven ett i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande tillvägagångssätt och ger enkla/utvecklade/välutvecklade motiveringar till sina val.*

Formuleringarna avser att rikta lärarens fokus mot tillvägagångssättet och de val och prioriteringar som eleven gör utifrån syftet med bildarbetet. Det kan handla om i vilken utsträckning eleven tar egna initiativ för att påverka framställningen. Läraren kan också bedöma i vilken grad eleven är målmedveten och metodisk i

sitt prövande, till exempel prövar och jämför olika material och tekniker med syfte att uppnå önskad funktion eller önskat uttryck.

Formuleringen i årskurs 9 avser även att omfatta bedömning av i vilken utsträckning eleven utvecklar idéer med utgångspunkt i inspirationskällor och andra uppslag och i vilken grad eleven motiverar sina val.

Läraren beaktar om och hur ändamålsenligt eleven arbetar med att ta fram motiverade eller utprovade förslag till utveckling, på egen hand eller i dialog med läraren, jämfört med att eleven i stor utsträckning förlitar sig på en förlaga eller färdig instruktion. Skrivningen finns inte med i betygskriterierna i årskurs 6. Där nämns i stället elevens idéutveckling tillsammans med bildarbetets syfte som en grund för valet av tillvägagångssätt.

Årskurs 6: *Under arbetsprocessen **bidrar** eleven **till** att formulera och välja handlingsalternativ/formulerar och väljer eleven handlingsalternativ **som efter någon bearbetning leder framåt**/formulerar och väljer eleven handlingsalternativ **som leder framåt**.*

Årskurs 9: *Under arbetsprocessen **bidrar** eleven **till** att formulera och välja handlingsalternativ/formulerar och väljer eleven handlingsalternativ **som efter någon bearbetning leder framåt**/formulerar och väljer eleven handlingsalternativ **som leder framåt**.*

De sista meningarna i betygskriteriernas tredje stycke (ovan) riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens val mellan olika handlingsalternativ under bildarbetet. Här kan läraren få bedömningsunderlag i dialogen med och handledningen av eleven eller i observationer. Bedömningen premierar i det avseendet om eleven själv kan föreslå ett sätt eller en åtgärd, som vid behov preciseras i samspel mellan elev och lärare, i stället för att återkommande förlita sig på muntliga instruktioner som ges steg för steg av läraren. Det kan till exempel handla om i vilken utsträckning eleven tar egna initiativ för att påverka framställningen, i vilken utsträckning eleven reflekterar över valda kombinationer eller i vilken grad eleven är målmedveten i sitt prövande med syfte att uppnå ett önskat uttryck.

Förmåga att analysera samtida och historiska bilders innehåll, funktioner och uttryck

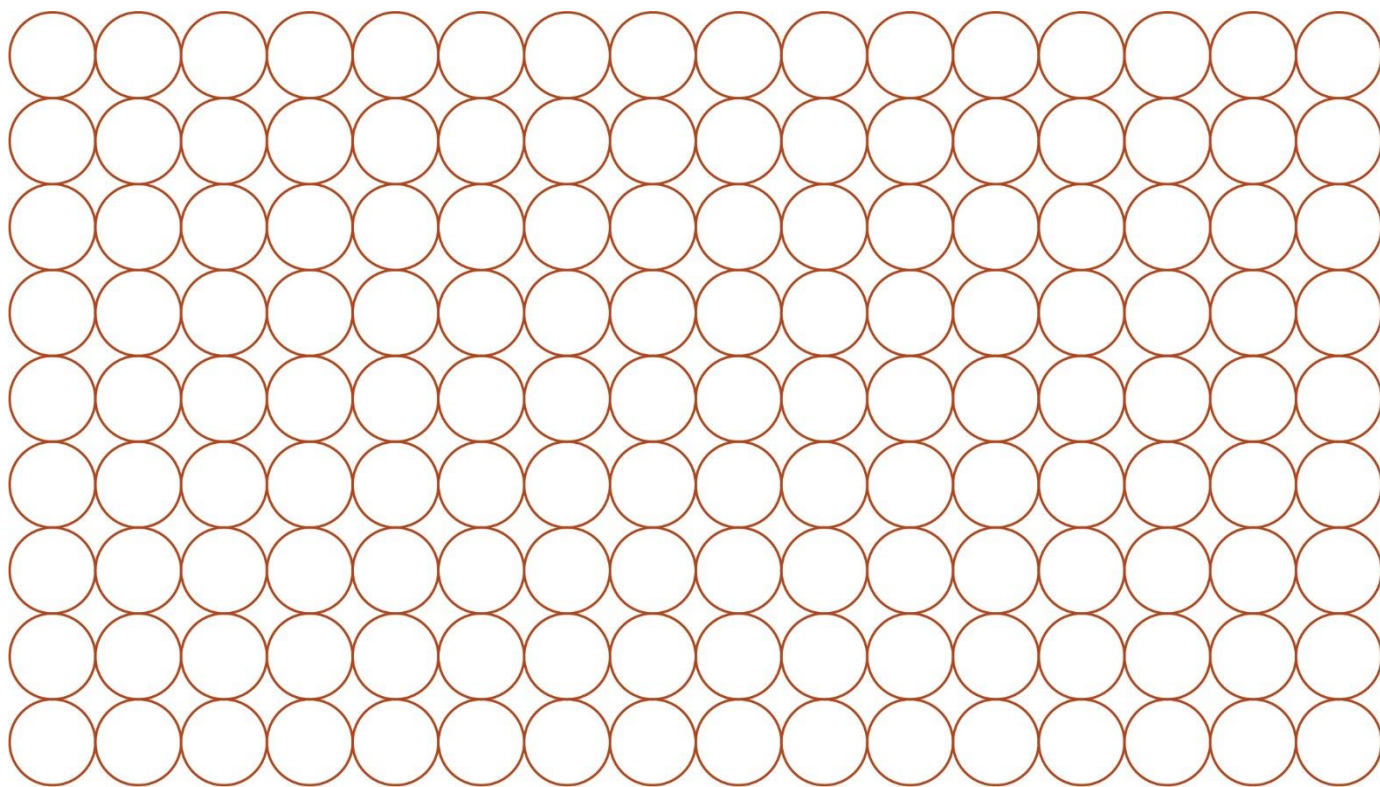
Betygskriteriernas sista stycke riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att beskriva och tolka samtida och historiska bilders utformning och budskap.

Årskurs 6: *Eleven beskriver bilders innehåll och funktion på ett **enkelt/utvecklat/väluvecklat** sätt.*

Årskurs 9: *Eleven för **enkla/utvecklade/väluvecklade** resonemang om innehåll, uttryck och funktioner i egna och andras bilder.*

Formuleringarna fokuserar på elevens förmåga att tolka, urskilja och avläsa vad bilderna föreställer och berättar. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till kvaliteten på elevens resonemang, exempelvis hur komplex, underbyggd eller artikulerad beskrivningen är utifrån såväl egna erfarenheter och kunskaper som olika perspektiv.

Skrivningen i årskurs 9 avser att fördjupa bedömningen till att omfatta elevens resonemang om innehåll, uttryck och funktioner i både egna och andras bilder. Tanken är att läraren i bedömningen tar hänsyn till i vilken grad eleven ger relevanta, perspektivrika och nyanserade beskrivningar av bilders betydelsebärande innehåll, komposition och genomförande. Läraren väger också in i vilken utsträckning elevens resonemang innefattar en avvägd balans mellan detaljer och helhet och i vilken utsträckning eleven problematiserar, konkretiserar/exemplifierar kopplingar till egna erfarenheter och förhållningssätt till den visuella kulturen.

Skolverket

www.skolverket.se